

Hakikat, Hekimlik ve Psikiyatrinin Sorumluluğu

Truth, Medicine and The Responsibility of Psychiatry

Ejder Akgün YILDIRIM*

Dünyanın çevresinin ekvator seviyesinde 40.070 km olduğu, bir tam dönüşün 24 saat olduğu hesaba katıldığında yeryüzündeki her şey inanılmaz bir hızla dönmektedir (Franqui 2007). Bu fark edilmeyen hıza gezegenin Güneş etrafındaki dönüş hızı, Güneş Sisteminin ve Samanyolu Galaksisinin devinim hızı da eklendiğinde insan denilen canlının gözlemsel becerilerinin ve hayal gücünün ötesinde bir hakikatle yaşadığı ortaya çıkar. Diğer taraftan bilimle elde edilen ancak deneyimlenemeyen bu bilgi, eğer bu bilgiyi var edecek bir toplumsal/kültürel bağlam inşa edilmezse yaşanılan gerçeğe yabancı bir hakikat olarak durur.

Hakikat ile yaşanılan bu çatışma sosyal evrenlerdeki sosyal olgular için de geçerlidir ve hatta nesnel ölçüte ilişkin sınırlar muğlak olduğundan çatışma daha yoğun, hakikate olan direnci daha fazladır. Sosyal bağlamda bu tür çatışma örneklerinden biri ülkemizde sağlık ortamında cereyan eden ve kendi içinde yoğun çelişki barındıran şiddet ve ayrımcılık sorunlarıdır.

Ülkemizde hekimlik ve sağlık ortamı zorlu bir dönemden geçmekte. Sadece 2022 yılı Temmuz ayında sağlık çalışanlarına yapılan onlarca saldırı yanında bir hekim hasta yakınınca katledildi, hekimlik değerlerini savunduğu için bir psikiyatrist planlı ve organize şekilde saldırıya uğradı, hekimlik andı yönetimlerce sansür edildi, diğer taraftan hekim kimliğine sahip birkaç kişinin ise hekimliğin kadim değerlerine aykırı olarak açıkça toplumsal ayrımcılığı teşvik eden mesajları yayınlandı. Bu kaotik dönemde özellikle sağlık çalışanlarına yönelik şiddet, tam da yukarıda anlatılan hakikat ve öznel gerçeklik çatışmasında olduğu gibi şiddet uygulayanın kendi öznel gerçekliğinde hizmet almak talebi ile gerekçelendirdiği saldırı, sağlık hizmetini verilemez noktaya getirdi. Bu hali ile irrasyonel ve sağlıkta hedef gözetmeyen şiddet Türkiye’de ciddi sayıda hekimin kurum değişikliği yaparak meslek yaşamları ile ilgili stratejik karar almasının da önemli nedenlerinden biri.

Bu durum kamu hastanelerinde hekim istifalarına yol açarken azımsanmayacak sayıda hekim ise yaşamak ve mesleğini icra etmek üzere yurtdışına çıktı. Sağlık hizmeti alamalarının nedeninin uyguladıkları şiddet olduğunu göremeyen failer ise saldırılarını meşru addetmektedirler. Kendi evrenlerinde çözüm için yıkımı seçen insanları bu karşılıklı toplumsal uzlaşıdan koparan gerekçeler nedir? Kısa vadeli ödülle kenetlenmiş bir yıkıcılığa evrilen yönü ile kendi oturduğu evde binanın kolonlarını keserek yer kazanmaya çalışan kişinin yaptığına benzer bu tutum, hakikati neden ısrarla göremez?

Sosyal yaşamda da doğrudan deneyimlenmese de öğrenilen, aktarılan, tahmin edilerek ulaşılabilecek rasyonel kabuller yok mu? Elbette var ve insanın bugüne ulaşan öyküsü tam da bunu öğrenilir kılması ile mümkün oldu: Yaptığı eylemin olası uzak sonuçlarını varsayarak hareket etmesi ve ötekinin acısını anlayabilmesiyle.

Trivers’in (1971) iki yönlü altruizm kavramı toplumda karşılıklılık algısı ile bireylerin genlerini taşımayan, akraba dışı üyelere yönelik yüksek empati ve karşılıksız yardım davranışını açıklar. Genin korunması üzerine oluşan evrimsel stratejilerin başlangıçta açıklamakta zorlandığı altruizm çıkmazını anlamayı sağlayan iki yönlü altruizm yaklaşımı, toplumda karşılıksız iyiliği ve iyi olmayı var eden tutumun uzun vadede kişinin ve genlerinin faydasına olacağını söyler. Yardım etmek ve dayanışma eğer bir grubun ortak değeri olursa tüm üyeler için güvenli ortamı sağlayacaktır. Çünkü insanlar büyük toplumda bir diğerine ve bir diğerinin becerisine muhtaçtır. Toplumsal normlar bu evrimsel baskı ile ortaya çıkan karşılıklı iyiliği artıracak bir kültürü oluşturur. Bu ihtiyaç duyulan beceri sağlık gibi sağ kalımın en güçlü belirleyicisi ile ilgili ise çok daha kıymetli olması beklenirken toplum neden sağlık çalışanının zorluğunu ve emeğini göremiyor, tersine dışlayıcı bir yaklaşıma meylediyor? Trivers’in kuramına göre bu

Geliş Tarihi: 31.08.2022, **Kabul Tarihi:** 13.09.2022, **Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 15.09.2022

*Prof. Dr., Türkiye Psikiyatri Derneği Başkanı

E.A.Y.: <https://orcid.org/0000-0002-8620-1254>

E-posta: ejderyildirim@yahoo.com

iyiliğe eğilim aynı zamanda paradoksal şekilde “kötü olanın” hızla dışlanması da zorunlu kılar. Toplumsal norm oluşturma eğilimi paranoid öğelerden beslenir ve eğer çevresel kışkırtma varsa düşmanlaştırma yıkıcı bir hal alabilir (Brüne 2016). Ebeveyn-çocuk, öğretmen-öğrenci gibi kadim rol ikiliklerinden olan hasta-hekim ilişkisinin (Lopata 1995) diğer rollerden farklı olarak rol değişimini mümkün kılmaması da ilişkinin kırılabilir ve aynı zamanda yüklü olmasının olası nedenlerindedir. Büyük resimdeki hakikatin yani “vefakâr hekim” yerine insanın ve grubun küçük evrenindeki yaşanan ve algılanan “bize zaman ayırmadı” gerçeği daha belirleyici olabilmektedir. Bu düşmanlaştırma maalesef değerleri yok sayan, değersizleştiren ve suni olarak kışkırtılan bir iklimce ayrıca beslenmektedir.

Bu iklim sorununun yönetsel açıdan önemli bir göstergesi son zamanlarda hekimlik alanında yaşanan dayatma ve yok saymadır. Ayrımcılığa karşı durmayı daha net ve daha geniş tanımlayan Dünya Tabipleri Birliği hekimlik andının okunmasına karşı çıkmak hekimliğin kadim ve yaşayan değerlerini 21. yüzyılda oksijensiz bırakmak gibidir. Bir hakikat olan cinsel yönelim ve kimlik çeşitliliğini yok saymak ya da yıkıcı bir dille tanımlamak değerlerle var olmuş sağlık ortamına onulmaz bir darbe vuracaktır. Bu durumla ilişkili bir diğer önemli sorun ise cinsel yönelim ve cinsel kimlik çeşitliliklerine karşı bilim dışı ve ayrımcı argümanların bir söylem olarak kurumsal ölçekte dile getirilmesi ve hekimlik değerlerine karşıt ve hekimlik değerlerini değiştirmek üzere dayatılmasıdır. Bu kurumsal söyleme devlet kurumlarının katılması, hatta bazı hekimlerin ayrımcılığı desteklemesi başta tıp eğitimi olmak üzere bilim ve bilgi ile olan ilişkinin kurumsal düzeyde tekrar gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Benzeri tutum aşırı karşıtlığında da yaşanmış, toplum sağlığına en büyük zararı hekim kimliği ile bu karşıtlığı sergileyenler vermiştir. İstisnai bir durum olsa bile bir psikiyatrin eşcinselliği ahlaki normlar ile olumsuzlayıp toplumda bedelleri olacak bilim dışı mesajlar vermesi, hakikat ve normları arasında kaldığında hakikati seçmek zorunda olduğu bilmemesi başta uzmanlık eğitimi olmak üzere yeniden yapılanmayı zorunlu kılmaktadır.

İnsanın hakikatin bilgisiyile karşılaşması ile öznel gerçeği arasındaki ilişki sadece bilgi kuramları ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bu karmaşık durumun anlaşılması özellikle toplumsal olaylarda yaşanan şiddet ve yıkıcılığın, bilim dışı inanışlar ile toplum sağlığına zarar verici eylemlerin önlenmesinde ayrıca önemlidir.

Moreno toplulukların da hastalıklı durumları olabileceğinden yola çıkarak bireyin ruhsal hastalığının şifacısı olan psikiyatri kavramını temel alarak sosiyatri kavramını ve toplumsal iyileşmenin ve iyileştirmenin gerekliliğini öne sürer (Giacomucci ve ark 2021). Böylesi iddialı bir rol elbette psikiyatri için şimdilik gündem dışı görünebilir ve ayrıca kültürel kabulleri bozan ve değiştiren bir iklim sorunu varsa bu elbette ekonomi-politik

belirleyicilerden bağımsız düşünülemez. Bununla birlikte yıkıcı sonuçları ve toplumsal normlar üzerindeki etkilerini anlamak ve yıkıcılığını dönüştürmek adına psikiyatrinin yeni tanımlamalar oluşturması topluma olduğu kadar hekimlik mesleğine karşı da sorumluluğu olacaktır. Ayrımcılık, çatışma ve güvensiz ortamın ruhsal sağlığı bozan en önemli değişkenler olduğu düşünüldüğünde psikiyatrinin önleyici ve koruyucu ruh sağlığı hizmeti görevi, bu iklimin değişmesinde ona ayrıca tarihsel bir sorumluluk da vermektedir.

Psikiyatrinin kısıtlı çözümlenme yöntemlerini bir yana bırakarak gelenekselleşmiş bilgi kaynaklarının ötesine geçmesi (Bracken 2014), kendi mikrokozmozundan çıkarak bilginin köklerine ve özgürleşmiş bilime yelken açması zorunludur. Geçmişinde öjeni gibi ağır bir yük taşıyan psikiyatrinin günümüzde hak savunucusu noktaya gelmesi statükoya karşı kendi öznel dünyasından çıkışının önemli bir göstergesidir. Bilimsel yöntemin olmadığı ortamda bilgi, yabancılaşan bir hakikate hatta hakikati karartan doğruya dönüşebilir (Yardımcı 2019). Özgürlük ile beslenmemiş bir ortamda ise bilimsel yöntemin gelişmesi ve paradigmayı değiştirmesi beklenemez. Bu açıdan psikiyatrinin de deneyimlediği bilgi ve bilgi kuramcılarının ötesindeki evrene baktığında, makrokozmozdaki insan zihni ve ruhsallığına ilişkin bilgi kaynaklarının baş döndürücü hızını keşfetmesi kaçınılmazdır.

Tüm bu kısıtlayıcı ve yaşamı zorlaştıran iklime rağmen hakikat kendini var etmekte, ruh sağlığı çalışanlarının bilimi, özgürlüğü, hakikati savunmaları; yanlışları, yanlış yapanları bilim ile eleştirebilmeleri ve hakikat kültürünün tohumlarını atanlardan olmaları, hekimlik ve meslek adına geleceği güvenli kılmaktadır. Psikiyatri bu zorlu süreçte henüz bir bütün olarak yer alamasa da psikiyatristler bu hakikat yolculuğunun bilim öncüleri olmuştur, gelecekte de olacaklardır.

KAYNAKLAR

- Bracken P (2014). Towards a hermeneutic shift in psychiatry. *World Psychiatry*, 13(3): 241-3.
- Brüne M (2016). *Textbook of Evolutionary Psychiatry and Psychosomatic Medicine The origins of psychopathology*. 2. Baskı, Oxford, Oxford University Press, s:85.
- Franqui A (2007) How Fast Are You Moving When You Are Sitting Still? *The Universe Classroom* 71; 1-6 <https://nightsky.jpl.nasa.gov/docs/HowFast.pdf>
- Giacomucci S, Karner D, Nieto L ve ark (2021). Sociatry, psychodrama, and social work: Moreno's mysticism and social justice tradition. *Social Work with Groups*, 44(3): 288-303.
- Lopata, H. Z. (1995). Role theory. Social roles and social institutions: Essays in honor of Rose Laub Coser. 2. Baskı, JR Blau, N Goodman (Ed), New Jersey, Transaction Publisher s:1-11.
- Trivers RL (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Q Rev Biol*, 46(1): 35-57.
- Yardımcı AB (2019). Bilimsel Bilginin Sosyolojisi ve Keşif-Gerekleştirme Ayrımı Üzerine. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 1(28): 387-404.